

A polgárság kritikája

Válságban van a polgári társadalom. Igaz, ez nem új keletű, hiszen megszületése óta "probléma" van vele. Eltűnően van az a romantikus életérzés, ami a "nagy" francia forradalommal tört a felszínre: mára már semmi sincs az évszázadokon át magasztosan hirdett "szabadság, egyenlőség, testvériség" eszméjéből. Igaz, ez sem új, hiszen már a forradalom alatt egyértelművé vált, hogy mindez csupán egy magasztos vízió, elképzelés — a jövőnek kiáltott frázis. A forradalom önmagát falta fel – eszméi közül gyakorlatilag egyiket sem sikerült megvalósítani. A ma embere szomorúan, kiábrándultan fedezi fel a forradalom következményeit, a szükségszerűen (?) bekövetkező eseményeket, a terrort. Szomorúan konstatálja, hogy a nemes, de a gyakorlatban pusztá frázissá degradált szabadságból, egyenlőségből, testvériségből mi lett a valóságban. Szabadság helyett a csőcselék vette át a letűnt és anakronisztikussá vált arisztokrácia helyét. S ezen nem segített az átmeneti "visszarendeződés" sem, hiszen a XX. században végérvényessé és elkerülhetlenné vált az ellustult, eltunyult arisztokrácia bukása. Előbb a "nagy" októberi forradalom, majd félig-meddig Weimar, végül pedig 1933. január 30-a tette ezt egyértelművé. Fennhangon hirdethettük tehát, hogy testvériség uralkodik mindenütt, még ha ez a testvériség maximum a Gulagra vagy a koncentrációs táborra korlátozódott is. De nem baj, nem számít, a három nagy eszméből egy legalább a megvalósulás közelségébe került, de a másik, az egyenlőség is, hiszen egyenlők vagyunk mindannyian a guillotine, a kivégzőosztag, a kőbánya, a gázkamra előtt. És két hulla között valóban nem illik már különbséget tenni... Főleg akkor nem, ha az emberek többsége mindezt általában a sartré-i értelemben vett közönnyel szemlélte – vagyis pontosabban fogalmazva: minderről nem akart, s nem vett tudomást. "A pernye beleég a bőrünkbe" – fogalmazott Komorócy Géza. S igaza máig ható. Az "új ember" most sem vesz minderről tudomást. Az ancien régime tehát megbukott, s az új rendszerek gyakorlatilag semmit sem valósítottak meg abból, amit hirdettek. Leszámítva a nacio-

nalizmust, amelyik a mai napig életünk mindennapi részévé vált, s ami paradox módon százezreket vett arra rá, hogy Waterloo, Verdun, Sztálingrád, Berlin, Priština dicsőnek mondott, de értelmetlen oltárán életét áldozza fel. A történelem ismétli önmagát? Esetleg a pernye nem égett eléggé bele a bőrünkbe? Mindkettő.

A most kialakulóban lévő – magát polgárinak nevező — világrendnek egyetlenegy fokmérője van: a hasznosság elve, ahol az egyetlen értékmérő a pénz. Ez pedig azt jelenti, hogy a világ a polgári eszméknek megfelelően a hétköznapiak taposómalmában való megfelelést helyezi előtérbe, s ezáltal a jóléti, ám végtelenül unalmas világ perspektíváját kínálja. Mi pedig ismételt boldogok lehetünk, s fennhangon hirdethetjük, hogy a nagy szlogenből, ha kettő nem is, de áttételesen az egyenlőség – az esélyegyenlőség megvalósul. S közben megfedekezünk róla, hogy az eszmék elfojtása, az ideák nélküli világban való tengődés, a mindennapokban való megfelelési vágy végeredményben egy végtelenül buta, unalmas, egyhangú, alternatíva nélkülséget kínál mindannyiunk számára. Miközben mindezt nem vesszük észre, és azt sem, hogy továbbra is – ahogy a totális diktatúrákban – a társadalom egyetlen értékmérőjévé a tömeg válik. Ebben a tömegben az egyén megszűnik annak lenni, ami volt: gondolkodó és cselekvő, érzelmeit megélt lénynek. A személyiség, a magánember helyére a citoyen – az állampolgár lép, s ő él tovább, aki ebben az új minősítésében a "polgári" öntudatra, a "polgári" értékekre apelál, s közben nem veszi észre azt, amit Nietzsche oly találóan így jellemezett: "ott ugrabugrál az utolsó ember, aki boldog, mert tudja, hogy fajzata kiirthatatlan, mint a földi bolha". A sivárságban tengődő embernek tehát nem lesz rá ideje, hogy ráébredjen emocionális magányára. Aki pedig ebből az "új emberből" nem kér, aki a sivárság ellenére felveti a kérdést, hogy mindez miért van így — esetleg még verseket is ír, oktat, kutató, tanul, aki néha az érzéseire hagyatkozva rádöbben, hogy ez nincs így jól, aki nem akar a tömeg részévé válni – nos, azt nemes egyszerűséggel idiotának tekintik.

Ezért a józanul gondolkodó ember inkább hallgat, csendben marad, semmit sem kockáztat. Hiszen, ha megszólal, azzal már kiadta önmagát, s ezzel sokat veszthet. De éppen a hallgatással jelöli meg saját útját, hiszen ebben a világban általában nem tehet a megnyilvánuláson kívül semmi mást, minthogy az alkohol, a kábítószer világába meneküljön, még rosszabb esetben megőrül, s a bolondokházában köt ki. Ahogy Nietzsche fogalmazott: "mindenki egyet akar, mindenki egyenlő: aki másként érez, önként megy a bolondokházába".

S ebben az új világban az egyház, a történelmi egyházak alatt is meginogni látszik a talaj. Nietzsche szavaival élve: "Gott ist tot!" Ne értsük félre. Korántsem az ateizmus mételyét akarom terjeszteni – éppen ellenkezőleg. De kénytelen vagyok konstatálni, hogy ez a világ már nem tart igényt Istenre. Ezért fordulhat elő, hogy soha nem látott mértékben jelennek meg a környezetünkben meglehetősen zavaros eszmerendszerrel rendelkező, ún. "kisegyházak" – mondjuk ki bátran: szekták, melyek "segítenek" az embereknek abban, hogy sikeresen és gyorsan le tudjanak mondani önállóságukról. Hogy ezt néha (mit néha? általában mindig!) pénzért teszik, az korunk emberét, polgárát cseppet sem érdekli. Hiszen az alternatíva, a választási lehetőség sokkal egyszerűbbnek tűnik, mint nap mint nap elmenni a templomba, meghallgatni az igehirdetést, megkeresztelkedni, bérmálkozni, s olyan "zagyvaságokat" hallgatni, ami egy letűnt kort sír vissza, egy pusztulásra ítélt normarendszert állít példaképpé. Nem, ebben az új világban – a modern világban, ahol megszűnnek az országok, a nyelvek, a tradíciók, ahol uniformizáltság van, a munkával valamennyire járó, de unalmas jólét – ebben a kierkegaard értelemben unalomparadicsom időszakában ez nem lehet megfelelő alternatíva.

Korunk új embere tehát a nyárspolgár. S ez a nyárspolgár irtózik mindentől, ami ezt leleplezi, ami ez ellen beszél. Korunk nyárspolgára tehát a megtestesült "Ego" (csak éppen "én" nélkül), aki mindent tud, mindent ott van, minden újságot, magazint, "művelődési műsort" megvesz/megnéz, aki éjt nappallá téve azon van, hogy a semmiből is pénzt csináljon. A nyárspolgár érti az idők szavát, tudja azt, hogy ebben a társadalomban minden eladó, s minden eladható. Még akkor is, ha ebben már nincs semmi eredeti. A nyárspolgár tudja s maradéktalanul alkalmazza azt a tételt, hogy "mindent a kedves vevőért!" Ha ez prostitúcióval, ha ez értékromlással jár, akkor is véghez kell vinni – hiszen min-

den a mennyiségen múlik. "Ha többet adok el, akkor nekem is több lesz." Nyárspolgárunk – a citoyen, vagy nevezzük nevén: a lumpenproletár szavazni is eljár, s hol erre, hol arra adja a voksát. Azt részesíti előnyben, aki választ ad a rendszer által megfogalmazott kérdésre: "és én mit kapok az államtól, mi jár nekem az államtól?" A citoyen pontosan ismeri a jogait. A kötelezettségeit már kevésbé, hiszen az ráfordítással, költséggel jár. A költség pedig elvesz – tőle vesz el valamit. Hogy mit, azt ő sem tudja, de nem is érdekli. Ez az új ember filozófiája. Hogy ez a "több" minőségileg mit takar, az kevésbé fontos. Nyárspolgárunkból azonban nagyon sok minden hiányzik, így a nyárspolgár nem veszi észre, hogy végtelen önzésében egyben végtelenül unalmas is, hiszen nap mint nap ugyanazt teszi, ugyanúgy él – hiányzik belőle a fantázia. Kierkegaard mondja azt, hogy akiből hiányzik a fantázia, abból könnyedén lehet kocsmás vagy államminiszter, a lényeg éppen az, hogy nincs "én"-je, mert elvesztette érdekességét, unalmassá lett. És ennek az unalmassá lett embernek bármi eladható, bármi bemagyarázható, hiszen az autonómia hiánya, gyengesége, cselekvőképtelensége ezt lehetővé teszi. Tugend – das ist still im Stumpfe sitzen (erény — csöndesen ülni a mocsárban) – mondja erre Nietzsche.

De vajon mit takar ez az unalom? Tanácstalanságot. Tanácstalanságot az új évezred küszöbén, a sohasem látott, mindent elsöprő nyugati új barbarizmus – az amerikanizálódás térnyerésével szemben. Hiszen napjaink kihívásai: a munkanélküliség, az uniformizáltság, az igénytelenség, s paradox módon a szegény és a gazdag, a fejlett és fejletlen közötti hatalmas szakadék a nyárspolgár, a citoyen számára megfeythetetlen. S ebből az egészből ő semmit sem ért, hiszen a célja csak az, hogy ő is "olyan legyen", ő is sikeres legyen – hiszen a létbiztonsága megvan, de az unalmas. Ebben az új barbár korban az ember mindent tönkretesz (ékes példája ennek Párizsban a Louvre közepébe állított üvegpiramis), a citoyen pedig élvezzi a gondolatnélküliség tobzódását, a piacszemléletet, a konzumálást minden formában és mennyiségben, hiszen a szlogen is ez: a kommunizmusból egyenesen a vadkapitalizmusba! Ebben a korban új erkölcsök szabják meg, hogy mi a jó, s mi a rossz. Erény az átlagosnak való megfelelés, normális, aki a tömegelvárást ki tudja elégíteni, aszerint tud élni. Ebben a világban a normális ember nem szegi meg a szabályokat, nem szól, nem kérdez, véleményt sem alkot – azt mondja vissza, amit előbb már hallott. Ekkor pedig lelkesen bólogat mindarra,

amit már hallott, amit már ismert. Rácsodálkozik szeptember 11-ére, elítéli a terrorizmust, holott ő maga azt sem tudja, hogy mi az, mi a gyökere.

Végigtekintve a történelmen, tapasztalhatjuk azt, hogy a barbárság általában legyőzi a civilizált világot. Gondoljunk csak a barbár Rómára, amint legyőzte a kultúrált görögöket, majd a barbár germánokra, amint legyőzték a már kultúrált rómaiakat..., s a sort folytathatnánk tovább. Eddig azonban a győző általában átvette a legyőzött magasabb műveltségi szintjét. Most erről szó sincs, szó sem lehet, hiszen mindez a kultúra nevében történik. És Európa mindehhez statisztál: önként dobja oda magát!

Ebben az új világban a mérce a mennyiség, nem a minőség, itt a tömegizlés és az elvárás azt kívánja, hogy senki se lógjon ki a sorból, ahol a fiatal konzervatívnál és az idős forradalmárnál nincs nevetségesebb. És ebben az új világban nincs visszafordulás, nincs érték-konzerválás. A magára valamit is adónak, az elégedetlen individuumnak – Nietzsche szerint –

nem marad más hátra, mint elvonulni az egyenlőség e "tarantella pókjai" elől, s reménykedni abban, hogy a "nagy elkülönülőkből egykor nép lesz". Vagy Kierkegaard szerint egy teljesen szuverén világot alkotni, amely elzárja a külsőt a belsőtől, az egzisztencia, a bensőségesség, a tiszta individualitás világát, ahol végül otthont lel a vándorként kóborló lélek; megnyugszik, önmagára talál. Vállalja a kockázatot, kilép a mocsárból, még akkor is, ha ezért – jobb esetben – idiótának nézik, rosszabb esetben – mint Szókratész esetében – elveszik az életét.

"Legalább két hang kell, hogy a valóság valóság legyen. A művészeké, akik alkotásaikkal korukat megelőzik, és a látomásos embereké az ún. hallucinációikkal. Ha te vagy az egyetlen ember, akinek megjelenik a látomás, a többieknek vagy szent, vagy őrült vagy" – írta a magyar fordításban még meg nem jelent egyik novellájában Charles Bukovski. A citoyen, a nyárspolgár milderre csak azt mondaná: "mit tudom én, nem érdekel!"

